

**АГРАР СОҲАНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА
ФАН, ТАЪЛИМ ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
ИНТЕГРАЦИЯСИ**

*“2017 йил - Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили”га
бағишланган профессор-ўқитувчи ва ёш олимларнинг
I илмий-амалий конференцияси материаллари*

ТЎПЛАМИ

30-31 май 2017 йил

Тошкент

А.И.Исамухаммедов., Х.К. Никамбаев (2013) [1] маълумотларига кўра асаларилар куйидаги ҳолларда ҳам шланган товуш чиқаради:

1. Кучли ари оилалари куёш чиккан кунлари ҳарорат бироз кўтарилиши билан, бундай оилалар қалин гутадиған ёстикчалар билан ўралган бўлса, ёстикчалар олиниб, бир оз енгиллаштирилади ёки бутунлай шланади ҳамда ҳаво алмашиш тешикчалари каттарок очилади.

2. Кучсиз ари оилалари меъёрдаги ҳароратда совигани аниқланса, бундай оилалар қўшимча иссиқ ган ёстикчалар билан иситилади ва ҳаво алмашиш тешикчалари кичрайтирилади.

Арилар кишда гуж бўлиб яшашга мослашган, бунда улар уй ҳароратини биргалашиб яшаш учун нормал а келтирадилар.

Алоҳида 25 та асаларидан ташкил топган асаларилар тўдаси ҳам ҳароратни 36°C гача кўтариш ятига эгадилар. Гуж бўлиб тўпланган тўда асалариларнинг яшаш жараёни секинлашиб, физиологик ятлари пасайиши натижасида тежаб, озик истеъмол қилиш ҳисобига уларнинг муваффақиятли қишлаши лган.

Қишлаш вақтида асаларилар кам ҳаракатчанлигига қармай, мумкатак инчали ромлар устида гланиб, бир жойдан иккинчи жойга ўрилади.

Гужанак асаларилар бир мумкатак ромдаги озикни истеъмол қилиб бўлгач, бошқа мумкатак ромга ўтади. Агар мумкатак инчали ромларда озик етарли бўлса, асаларилар тўдаси ўша мумкатак ром орқа нинг тепа қисмига кўтарилади.

Оида инчилиди ва атроф муҳитнинг ҳарорати ноль градустан паст бўлганда, асаларилар кам ҳаракатчан и учун ёнидаги озикни бир мумкатак ромга ўта олмайди ва оқибатда очликдан ўлади. Шунинг учун ичи қишлаш ва баҳарги ривожланиш даврига етарли миқдорда ҳар битта ромга 2-2,5 кг ҳисобида озик қили.

Асаларилар қўшни озикни бир мумкатак ромга ўтаётганда безовталанади ва тўданинг ҳарорати кўтарилиб

Оқибатда қўшимча озик истеъмол қилинади. Бу эса ўз навбатида ичакда ахлатнинг кўпайишига олиб ва асаларилар ўр инчида қишлаш вақтида ичи кетиб, кучсизланиб нобуд бўлиши мумкин.

Тўдани тўпланган асалариларнинг бир жойдан иккинчи жойга силжиб ўтишида уларнинг биринчи йга тўпланган жойининг аҳамияти катта. Агар арилар қишлашга уянинг ўрта қисмида жойлашган, иккинчи етида етарли бр ромлар жойлаштирилган бўлса, у ҳолда улар ўрта қисмидаги озикни истеъмол бўлган етидаги ромларга ўтиб, муваффақиятли қишлаб чиқади. Бундан ташқари, арилар тўдаси иккига иб, бири чап тарафга, иккинчиси ўнг тарафга қараб силжиши мумкин.

2015-2016 йилларда олиб борилган тажриба натижаларига асосан бир хиллик кўрсаткичлар бўйича 3та ва ва назорат гуруҳлари ташкил қилинди. Хар бир гуруҳга 10 талан асалари оиласи танлаб олинди, ҳамда и оилаларнинг қишлови назорат қилинди.

1-Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики кузги асалари оилаларининг кучи барча гуруҳларда бир- ни 1,54 кгни ташкил қилди.

Асалариларнинг учиб – чиқиш тешикларининг очик ёки ёпиқлигига кўра қишлови ўтказиш натижалари

1-жадвал

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар		
	I-Барча тешикчалари ёпиқ	II-Фақат ташқи тешикчалари очик	III-Пастки ва юқориги тешикчалари очик
ги асалари оилалар кучи, кг	1,54	1,54	1,54
қишловида асалариларнинг ўд бўлиши, кг	0,50	0,40	0,20
тешикчалар сарфи, кг	1,20	1,33	1,48
қалар сарфи, кг	12,80	12,10	8,80
асалари оиласига озик сарфи, кг	8,50	8,10	5,86
қўйилган личинкаларнинг сони (100 ячейка)	77	74,14	102,12
асалариларнинг сони, кг	3,10	3,48	3,81
қўйилган асаларилар сони, кг	34	40,10	50,16

Қишлови даврида асалариларнинг пастки ва устки ҳово кириш тешикчалари очик пайтда яхши натижаларни ўтказдилар. II ва III гуруҳлардаги асалари оилаларига сарфланган озук сарфи, қўйилган личинкаларни ўстириш, асалариларнинг сони ва бошқа кўрсаткичлари бўйича биринчи гуруҳга нисбатан анча устунлиги кузатилди.

Асалари оилаларининг қишловдан чиқиши бўйича сифат кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар		
	I	II	III
Кузги асалари оилалар кучи, кг	1,54	1,54	1,54
Қишловда асалариларнинг нобуд бўлиши, кг	0,40	0,38	0,30
Баҳорги асалари оилалар кучи, кг	1,30	1,38	1,46
Озиқалар сарфи, кг	10,12	6,68	6,96
1 кг асалари оиласига озиқа сарфи, кг	6,14	5,22	4,14
Кўйилган личинкаларни ўстириш (100 ячейка)	70,16	95,44	98,61
Асосий асал йиғиш олдидан асаларилар сони, кг	3,12	3,48	3,62
Умумий йиғилган асал, кг	38,10	46,11	48,14

2-жадвал маълумотларига кўра қишловда асалариларнинг нобуд бўлиши, баҳорги асалари оилалари кучи, 1кг асалари оиласига сарфланган озуқа сарфи ва умумий асал йиғиш бўйича II ва III гуруҳ асалари оилалари барча кўрсаткичлари бўйича I гуруҳига нисбатан юқори кўрсаткичга эга бўлди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Исамухаммедов. А. И., Никадамбаев Х.К., "Асаларичиликни ривожлантириш асослари". Тошкент, Шарк. 2013. 205-235-бетлар.
2. Тўраев О.С., Умаров К.У., Рахматов И. Иссиқ иқлим шароитида асалари оиласини боқиш технологияси "Қишлоқ хўжалигида экологик муаммолар" Халқаро илмий – амалий анжуман материаллари тўплами. Бухоро, 2003, 440-441-бетлар.
3. Тўраев О.С. Асалари оилаларини боқиш технологияси "Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги", 1992, № 8,9 бет.

ПИЛЛАЧИЛИК ТАРМОҒИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА НАСЛЧИЛИК ИШЛАРИНИ ЎРНИ

Қ.А.Жумагулов, М.Жўраева
Тошкент давлат аграр университети

Республикамизнинг наслчилик ва уруғчилик корхоналарида ипак қуртини жинсларга ажратиш муаммоси бўлиши кўра ҳам долзарб эканлиги маълум. Эрак ва урғочи ипак қуртларини ҳамма даврларида рангги таъминотга эга бўлиши катта аҳамиятlidir. Бугунги кунгача ипак қуртининг жинсларга ажратиш муаммосини бартараф этиш бўйича технологиялар ишлаб чиқилган ва тавсиялар берилган. Ипак қуртини жинсларга ажратиш муаммоси, ечимлари ва технологияларини илмий асосланган усуллари ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ипак қурти уруғи элита супер элита, ипак қурти дурагайи, нишонланган зотлар трансгенези

Кириш. Республикада ипак қуртининг наслчилиги борасида наслчилик ишлари ишлаб чиқилган бўлиб, маҳсулдор супер элита ва элита уруғлари тайёрланиб, ишлаб чиқаришга татбиқ этилган. Бугунги кунда Республикада пиллачилигини ривожлантиришда катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, жорий йилнинг 29-март санасида муқтарам президентимиз томонидан "Ўзбекипаксаноат" уюшмаси фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПҚ—2886-сонли қарори эълон қилинди. Ушбу қарорнинг 2- бўлим 6-бандида ипак қурти уруғи ва пилла этиштириш, тайёрлаш ва бирламчи қайта ишлаш бўйича уруғчилик вазифалар белгиланган. Унга қўра Уюшма таркибига кирувчи ташкилотларга Ипак қуртининг юқори маҳсулдор зотларини яратиш, парвариш қилиш ва сифатли уруғ ишлаб чиқаришни йўлга қўйишда қўмаклашиш бўйича катта аҳамиятли вазифалар белгиланган. Шунга мувофиқ Республикада фаолият олиб бораётган ҳар бир наслчилик станцияси ва уруғчилик корхонаси экологик шароитларни таъминловчи асбоб – ускуналар билан таъминланиши лозим. Бу эса янги элит ва дурагайларни ишлаб чиқаришга татбиқ қилиш, ипак хом ашё чиқиш микдорининг ортиши таъминланади. Шу билан биргаликда ипак қурти наслчилиги ва ипак қурти уруғчилиги корхоналарида фаолият олиб бораётган оқма мутахассисларига наслдор уруғ тайёрлашда супер элита, элита ва дурагай уруғ тайёрлаш технологияси ва наслчилик ишлари бўйича юқори малакага эга бўлишни тақозо этади. Шу сабабли ипак қуртида амалга ошириладиган наслчилик ишларининг вазифаларига тўхталиб ўтамиз.

Услублар ва материаллар. Пиллаларнинг сифат ва технологик кўрсаткичларини оширишда ипак қуртининг маҳсулдор элит ва дурагайларидан наслдор супер элита, элита ва дурагай уруғларини тайёрлашда В.А.Струнниковнинг инновацион биотехнологик усулларидадан фойдаланилиб, ипак қуртининг бир жинсли андрогенетик уруғларини олиш имконияти яратилади.

Тадқиқот натижалари. Қўраётган натижаси шунки тақозо этадики пиллаларнинг сифат ва технологик кўрсаткичлари юқори бўлишида пилла ўраш, теритиш, топшириш, пиллалахонада сақлаш шароити ва муддатлари тўғри ташкил этиш билан биргаликда ипак қуртидан наслдор авлод олиш ипак қуртининг кейинги авлод

4-ШЎБА
ЗООВЕТЕРИНАРИЯ, ПИЛЛАЧИЛИК, БАЛИҚЧИЛИК, АСАЛАРИЧИЛИК,
ҚУЁНЧИЛИК СОҲАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИЛМ-ФАН
ЮТУҚЛАРИ ВА МУАММОЛАРИ

ДОМАШНИЕ ЖИВОТНЫЕ И ТОКСОПЛАЗМОЗ <i>Д.С.Вахидова</i>	174
ТУРЛИ МАВСУМДА ТУҚҚАН БУШУЕВ ЗОТЛИ СИГИРЛАРНИНГ СУТ МАХСУЛДОРЛИГИ <i>Б.Ж.Носиров</i>	175
ПРИМЕНЕНИЕ ПАРТЕНОКЛОНОВ ТУТОВОГО ШЕЛКОПРЯДА В ГИБРИДИЗАЦИИ <i>У.Т.Данияров, Е.А.Ларькина, А.Б.Якубов</i>	176
ТАЖРИБАДАГИ МОЛЛАРНИНГ КЛИНИК КЎРСАТКИЧЛАРИ <i>О.А.Мамадиев, Б.Б.Шаюсупов</i>	178
БУШУЕВ ЗОТЛИ ҚОРАМОЛЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ <i>Б.Ж.Носиров</i>	179
БАЛИҚЧИЛИК СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ <i>Ф.К.Мамазов</i>	180
ПЕРСПЕКТИВЫ ОТБОРА ПО ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНИ БАБОЧЕКТУТОВОГО ШЕЛКОПРЯДА <i>С.Н.Нозирова, Ф.Жумаева</i>	182
УРҒОЧИ ТАНАЛАРНИ 6-12 ОЙЛИГИДА ЎСТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ <i>С.А.Мамадиев, М.Э.Шагаева, Л.У.Абдуқаҳхаров</i>	183
ТУРЛИ ХИЛ ОЗИҚЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИНИ АСАЛАРИ ОИЛАСИ МАХСУЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШДАГИ АҲАМИЯТИ <i>М.Б.Шарифов, М.А.Хайдаров, Э.Х.Махкамов</i>	184
ПАРРАНДАЛАР МИКОТОКСИКОЗИ ВА УЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАШИШ УСУЛЛАРИ <i>С.Ш.Ғолимов, А.Ибрагимов, Г.Пўлатова</i>	186
ИПАК ҚУРТИГА ЁШЛАРИ БЎЙИЧА БЕРИЛГАН БАРГ ВА УНИНГ ЕЙИЛИШ МИҚДОРИ <i>Х.Э.Раҳманов</i>	188
ҚИШЛАШ ВАКТИДА АСАЛАРИ ОИЛАЛАРИНИ КУЗАТИШ <i>Б.А.Қаҳраманов, М.А.Хайдаров, Э.Х.Махкамов</i>	190
ПИЛЛАЧИЛИК ТАРМОҒИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА НАСЛЧИЛИК ИШЛАРИНИ ЎРНИ <i>Қ.А.Жумагулов, М.Ш.Ғолимов</i>	192
ИПАК ҚУРТНИНГ БОҚИШДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ЭКИНЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН АГРОТЕХНИК ТАДБИРЛАРНИНГ ТАЪСИРИ <i>Қ.А.Жумагулов</i>	193
ОЗИҚЛАНТИРИШ МАЙДОНИ ВА ОЗУКА МИҚДОРИНИ ПИЛЛА ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ <i>Х.Э.Раҳманов</i>	195
АСАЛАРИ ОИЛАЛАРИ МАХСУЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА БИОМЕТАЛЛАДАН ТУТИЛАДИГАН ҚўШИМЧА СИФАТИДА ФОЙДАЛАНИШ <i>Б.А.Қаҳраманов, Э.Х.Махкамов, С.Ш.Ғолимов</i>	196
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВЕОЩЕГО ВЕТЕРИНАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ <i>О.М. Шарифов, А.Ибрагимов</i>	198
ОЗИҚА МИҚДОРИ ҚАРГАТНИНГ МЕЪБЕРИДАН ЎЗГАРИШИ ВА ИПАК БЕЗИ ФАОЛИЯТИНИ ЎСТИРИШДАГИ ПИЛЛАЛАРНИНГ НАВДОРЛИГИ ВА ТЕХНОЛОГИК ХУСУСЛАТЛАРИГА ТАЪСИРИ <i>Ч.И. Бекмуродов</i>	200
БАЛИҚЧИЛИК ТАРМОҒИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТ ТАЪМИНИДАГИ МУАММОЛАРНИ ҚИЗГАТТИРИШ <i>С.А.Мамадиев, М.Э.Шагаева, Л.У.Абдуқаҳхаров</i>	202